१

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः। अग्निः। त्रिष्टुप्।

त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोतास्या धियो अभवो दस्म होता।

त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहध्यै॥ ६.००१.०१

आधिभौतिके भावे अग्निर्वेदिस्थः पावकः। आध्यात्मिके तु कवीनां सर्वभूतहितार्थं यः सङ्कल्पः प्रजायते सोऽग्निः। अग्निर्होता कविक्रतुरित्यादिश्रुतिभिः। दस्म- दर्शनीय। अग्ने। त्वम्। मनोता- मनसामधिष्ठानभूतः। अस्याः- एतस्याः। धियः- चित्तधारणायाः। अभवः- बभूविथ। प्रथमः। होता- अन्तर्हृदये द्योतनशक्तीनामाह्वाता भवसि। विश्वस्मै- सर्वेषाम्। सहसे- बलानाम्। सहध्यै- सहनाय। वृषन्- वर्षक। सीम्- सर्वतः। त्वम्। दुस्तरीतु- अहिंस्यम्। सहः। अकृणोः- अकरोः ॥१॥

अधा होता न्यसीदो यजीयानिळस्पद इषयन्नीड्यः सन्।

तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो राये चितयन्तो अनु ग्मन्॥ ६.००१.०२

अध- अथ। होता- देवानामाह्वाता सन्। यजीयान्- पूज्यः सन्। ईड्यः- स्तुत्यः सन्। इळस्पदे- देवयजनसदने। इषयन्- कामयमानः। न्यसीदः- उपविष्टवान्। तम्- अमुम्। त्वा- भवन्तम्। नरः- नेतारः। प्रथमम्- मुख्यतया। देवयन्तः- देवकामाः। महः- महत्यै। राये- सम्पदे। चितयन्तः- प्रज्ञां कुर्वन्तः। अनु ग्मन्- अनुगच्छन्ति ॥२॥

वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैरस्त्वे रयिं जागृवांसो अनु ग्मन्।

रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीदिवांसम्॥ ६.००१.०३

वृतेव- सन्मार्गेण। बहुभिः- बह्वीभिः। वसव्यैः- सम्पद्भिः। यन्तम्- गच्छन्तम्। रुशन्तम्- दीप्तिमन्तम्। दर्शतम्- दर्शनीयम्। बृहन्तम्- महान्तम्। वपावन्तम्- बीजसन्तानयुक्तम्। वप्

बीजसन्ताने । विश्वहा- सर्वकालेषु । दीदिवांसम्- दीप्यन्तम् । त्वे- त्वयि । रयिम्- दानयोग्यधनम् । जागृवांसः- जागरणशीलाः । अनु ग्मन्- अन्वगच्छन् ॥३ ॥

पदं देवस्य नमसा व्यन्तः श्रवस्यवः श्रव आपन्नमृक्तम्।
नामानि चिद्दधिरे यज्ञियानि भद्रायां ते रणयन्त संदृष्टौ॥ ६.००१.०४

देवस्य- अग्नेः । नमसा- वन्दनेन । पदम् । व्यन्तः- प्रपन्नाः । अमृक्तम्- अबाध्याम् । श्रवः- श्रुतिम् । श्रवस्यवः- श्रुतिकामाः । आपन्- अवापुः । यज्ञियानि- पूज्यान् । नामानि- मन्त्रान् । दधिरे- धृतवन्तः । ते- तव । संदृष्टौ- सन्दर्शने । भद्रायाम्- शोभने । रणयन्त- रमन्ते ॥४ ॥

त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयासो जनानाम्।
त्वं त्राता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सदमिन्मानुषाणाम्॥ ६.००१.०५

पृथिव्याम्- भूम्याम् । क्षितयः- जनाः । त्वाम् । वर्धन्ति- वर्धयन्ति । त्वाम् । जनानाम्- विशाम् । उभयासः- द्विविधा अभ्युदयनिःश्रेयसात्मिकाः । रायः- सम्पदः । वर्धन्ति । त्वम् । त्राता- रक्षकः । तरणे- तारणे । चेत्यः- प्रज्ञापकः । भूः- अभवः । मानुषाणाम्- मनुष्याणाम् । सदमित्- सदैव । पिता- जनकः । माता- जननी । भूः ॥५ ॥

सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्वग्निर्होता मन्द्रो नि षसादा यजीयान्।
तं त्वा वयं दम आ दीदिवांसमुप ज्ञुबाधो नमसा सदेम॥ ६.००१.०६

सपर्येण्यः- परिचरणीयः । सः- असौ । प्रियः- प्रेमभाजनभूतः । विक्षु- प्रजासु । अग्निः । होता- देवाह्वाता । मन्द्रः- आनन्दकरः । यजीयान्- पूज्यः । निषसाद- उपविष्टवान् । तम्- अमुम् । त्वा- भवन्तम् । वयम् । दमे- देवयजनसदने ऋते वा । यजा नो मित्रावरुणा यजा देवानृतं बृहत् । अग्ने यक्षि स्वं दमम् ॥ इति श्रुतेः ऋतमेवाग्नेः सदनम् । आ- आभिमुख्येन । दीदिवांसम्- दीप्तम् । ज्ञुबाधः- जानुनी बाधयन्तः अवनतजानवः । नमसा- नमस्कारेण । उप सदेम- उपास्महे ॥६ ॥

तं त्वा वयं सुध्यो३ नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः।

त्वं विशो अनयो दीद्यानो दिवो अग्ने बृहता रोचनेन॥ ६.००१.०७

तम्- अमुम्। त्वा- भवन्तम्। वयम्। सुध्यः- शोभनध्यानाः। अग्ने। नव्यम्- अभिनवम्। सुम्नायवः- सुखकामाः। देवयन्तः- देवकामाः। ईमहे- याचामहे। दीद्यानः- उद्दीपयन्। त्वम्। विशः- प्रजाः। अग्ने। दिवः- चिदाकाशजेन। बृहता- महता। रोचनेन- ज्योतिषा। अनयः- नयसि ॥७॥

विशां कविं विश्पतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम्।

प्रेतीषणिमिषयन्तं पावकं राजन्तमग्निं यजतं रयीणाम्॥ ६.००१.०८

शश्वतीनाम्- नित्यासु। विशाम्- प्रजासु। कविम्- क्रान्तदर्शिनम्। विश्पतिम्- प्रजापतिम्। नितोशनम्- सोमरसनिष्पादकम्। चर्षणीनाम्- मनुष्येभ्यः। वृषभम्- वर्षकम्। प्रेतीषणिम्- प्राप्तगमनम्। इषयन्तम्- कामयमानम्। पावकम्- शोधकम्। राजन्तम्- दीप्तिमन्तम्। रयीणाम्- सम्पदाम्। यजतम्- दानशीलम्। अग्निमुपास्महे ॥८॥

सो अग्न ईजे शशमे च मर्तो यस्त आनट् समिधा हव्यदातिम्।

य आहुतिं परि वेदा नमोभिर्विश्वेत्स वामा दधते त्वोतः॥ ६.००१.०९

यः। ते- तुभ्यम्। समिधा। हव्यदातिम्- हव्यदानम्। आनट्- करोति। सः। अग्ने। मर्तः- मर्त्यः। ईजे- यजते। शधमे- स्तौति। च। यः। आहुतिम्- अग्नये हव्यदानम्। नमोभिः- वन्दनैः। परि वेद- जानाति। सः। त्वोतः- त्वद्रक्षितः। विश्वा- सर्वाणि। वामा- कल्याणानि। दधते- धारयति ॥९॥

अस्मा उ ते महि महे विधेम नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः।

वेदी सूनो सहसो गीर्भिरुक्थैरा ते भद्रायां सुमतौ यतेम॥ ६.००१.१०

अस्मै- एतस्मै। ते- तुभ्यम्। महे- महात्मने। अग्ने। समिधा। उत- अपि च। हव्यैः- हविर्भिः। वेदी- ऋतप्रतीकवेद्याम्। सहसः सूनो- शक्तिज। गीर्भिरुक्थैः- मन्त्रैः। महि- महतीं सेवाम्। विधेम- समर्पयाम। ते- तव। भद्रायाम्- मङ्गळायाम्। सुमतौ। यतेम- यत्नं कुर्मः ॥१० ॥

आ यस्ततन्थ रोदसी वि भासा श्रवोभिश्च श्रवस्यस्तरुत्रः।

बृहद्भिर्वाजैः स्थविरेभिरस्मे रेवद्भिरग्ने वितरं वि भाहि॥ ६.००१.११

वि भासा- विशेषप्रकाशेन। यः। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। आ- समन्तात्। ततन्थ- ससर्जिथ। श्रवोभिः- श्रुतिभिः। श्रवस्यः- प्रशंसितः। तरुत्रः- तारकः। अग्ने। अस्मे- अस्मै यजमानाय। बृहद्भिः- महद्भिः। स्थविरेभिः- वृद्धैः। रेवद्भिः- दानयोग्यैः। वाजैः- हव्यैः। वितरम्- विशिष्टतरम्। वि भाहि- विशेषेण उद्दीपय ॥११ ॥

नृवद्वसो सदमिद्धेह्यस्मे भूरि तोकाय तनयाय पश्वः।

पूर्वीरिषो बृहतीरारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु॥ ६.००१.१२

वसो- चित्तवृत्तिनिरोधक। वसु स्तम्भे। अग्निर्यत्राभिमथ्यते तत्र सञ्जायते मन इत्युक्तेः। सदमित्- सदैव। अस्मे- एतस्मै यजमानाय। नृवत्- वीर्यवद्धनम्। धेहि- देहि। भूरि- प्रभूताः। पश्वः- गाः। तोकाय तनयाय- अस्मत्सन्ततिभ्यो यच्छ। आरेअघाः- दूरपापा अनघा इति भावः। पूर्वीः- सनातनीः। इषः- सदिच्छाः। यच्छ। अस्मे- एतस्मै यजमानाय। भ्रद्रा- मङ्गळाः। सौश्रवसानि- सुश्रुतयः। सन्तु- भवन्तु ॥१२ ॥

पुरूण्यग्ने पुरुधा त्वाया वसूनि राजन्वसुता ते अश्याम्।

पुरूणि हि त्वे पुरुवार सन्त्यग्ने वसु विधते राजनि त्वे॥ ६.००१.१३

अग्ने। पुरुधा- बहुधा। ते- तव। पुरूणि- बहूनि। वसूनि- धनानि। राजन्- स्वामिन्। वसुता- धनवत्तायै। त्वाया- त्वत्कामनयेति वेङ्कटमाधवः। अश्याम्- अनुभवेयम्। पुरुवार- बहुभिर्वरणीय।

पुरूणि- बहूनि । ते- तुभ्यम् । हि- खलु । सन्ति- भवन्ति । अग्ने । राजनि- स्वामिनि । ते- त्वयि । वसु- यद्धनमस्ति तत् । विधते- परिचरते भवतु ॥१३॥